

Ihmisoikeudet ovat osa tekoälyn kehitystyötä

Tekoäly voidaan valjastaa sekä hyviin tarkoituksiin että syrjintään.

Kehityssuuntaan voidaan vielä vaikuttaa.

Tekoäly laskee meille vakuutuksen tai lainan, tunnistaa – ja jopa ennustaa – syövän tai sairauskohtauksen, erottaa väärennetyn rahan oikeasta, auttaa löytämään perille ja ajaa autoa puolestamme.

Mutta entä jos jonkun vakuutus evätään tai sen hinta nousee huomattavasti, koska tekoäly ennustaa terveydentilan kehityksen heikoksi? Entä jos pankki epää lainan käyttämänsä algoritmin perusteella? Entä jos tekoäly tekee väärän diagnoosin, tai jos jalankulkija kuolee itsestään ajavan robottiauton alle?

Tekoälyn osalta monet kysymykset ovat vielä avoimia: onko vastuu ohjelmiston kehittäjällä, laitteen rakentajalla, sen hallinnoijalla vai näillä kaikilla? Lisäksi on syytä pohtia, mikä on viranomaisten vastuu, kun markkinoille hyväksytään uusia ohjelmistoja ja laitteita.

Tekoälyllä tarkoitetaan esimerkiksi malli- ja sääntöpohjaisia järjestelmiä (*rule-based learning*) tai koneoppimista (*machine learning*) eli datan luokittelua ja ennusteiden laatimista ohjelmaan syötettyjen näytteiden perusteella.

Viime vuosina tekoäly on kehittynyt harppauksin. Tekoäly pystyy käymään läpi laajoja aineistoja nopeasti, ja virheprosentti on usein pieni. Tekoälyllä voidaan korvata rutiinitehtäviä, nopeuttaa tehtävien suorittamista, laajentaa käytettävän materiaalin määrää ja saada tarkempia tuloksia kuin ihmisvoimin. Erehtymätön tekoälykään ei ole.

Tekoäly voi olla syrjimätön esimerkiksi työaikojen ja lomien laskemisessa, mutta siihen voidaan toisaalta syöttää syrjiviä algoritmeja. Tekoäly voi toisintaa yhteiskunnassa esiintyvää syrjintää.

Voi olla hyödyllistä, jos esimerkiksi opintojen keskeyttämisestä tai sosiaalihuollon tarpeesta voidaan tehdä ennusteita ja tarjota ihmisille tukea kohdennetusti riittävän varhain. On kuitenkin tärkeää pohtia, kenellä on pääsy tähän tietoon ja kuinka estetään se, että tiedon kerääminen leimaa kohteensa.

Kun tekoälyn yhdistää laajoihin tietoaaineistoihin, ihmisiä voidaan profiloida pelottavan tarkasti. Kuka tätä tietoa käyttää, mihin, kuinka sitä säilytetään ja kenelle sitä jaetaan? Emme välttämättä aina tiedä, kuinka algoritmit todella toimivat, ja algoritmeja työssään käyttävien viranomaisten pitäisi perustella päätöksensä mahdollisimman avoimesti.

Terroristitkin voivat käyttää tekoälyä. Aseteollisuutta ja sodankäyntiä kehitetään jo tekoälyn avulla.

Fyysikko Stephen Hawking totesi, että tekoäly voi johtaa sivilisaatiomme tuhoon, ellei löydetä tapaa säännellä tekoälyn kehitystä. Toisaalta Hawking uskoi, että tehokkaan tekoälyn luominen voi olla -historiamme hienoin saavutus, jos olemme tietoisia kehitystyössä piilevistä vaaroista, käytämme ja hallitsemme tekoälyä parhaalla mahdollisella tavalla ja valmistaudumme kehityksen seurauksiin ajoissa.

Tekoälyä on mahdollista kehittää myönteiseen suuntaan. Kehitystyötä ja tekoälyn käyttöä tulisi säännellä kansainvälisesti. Tarvitaan eettistä pohdintaa: kysymys on arvoista, ihmisoikeuksista, syrjinnän estämisestä ja demokratiasta.

Tätä pohdintaa tulisi käydä laaja-alaisesti eri toimijoiden kesken. Yhteisen pöydän ääreen on koottava hallitukset, eri maiden oikeuslaitokset, päätösten täytäntöönpanosta vastaavat viranomaiset ja yritykset. Myös kansainvälinen tiedeyhteisö – niin taloustieteen edustajat, sosiologit, informaatioteknologian asiantuntijat kuin filosofitkin – pitää ottaa keskusteluun mukaan. Unohtaa ei saa myöskään kansalaisyhteiskuntaa tai kansainvälisiä järjestöjä.

Suomi aloittaa puheenjohtajakautensa Euroopan neuvostossa tämän vuoden marraskuussa. Helmikuussa 2019 Helsingissä järjestetään tekoälyä ja ihmisoikeuksia käsittelevä korkean tason konferenssi.

Euroopan neuvosto on luonteva yhteistyökumppani tässä keskustelussa: järjestön tehtävä on ihmis-oikeuksien, demokratian ja oikeusvaltion edistäminen, ja järjestön toiminta perustuu kansainvälisesti sitoville sopimuksille.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen ohella tärkeitä asiakirjoja ovat Euroopan neuvoston tietoverkko-rikollisuutta koskeva yleissopimus (Budapestin sopimus) ja Euroopan neuvoston tietosuojasopimus, jota uudistettiin vastikään EU:n tietosuojasopimuksen mukaisesti.

Toiminnan aika on nyt. Tekoäly vaikuttaa elämäämme enemmän kuin tiedostamme.

Satu Mattila-Budich ja Henna Kosonen

Suurlähettiläs Mattila-Budich on Suomen pysyvä edustaja ja Kosonen pysyvän edustajan sijainen Euroopan neuvostossa.